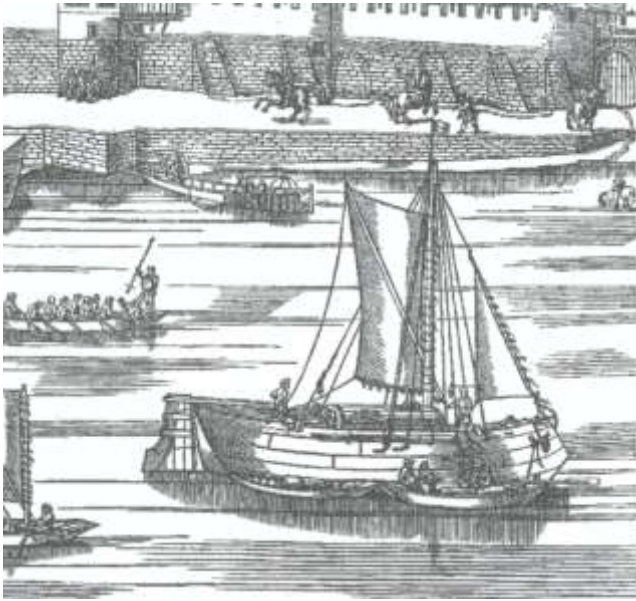

Beitelaak

Beitelaak met sprietzeil, zonder zijwaarden, gravure Anton Woensam van Keulen, 1531

Aak, modelbouwer Horst Tournay, geen exact model, 16e eeuw, Scheepvaartmuseum Düsseldorf

aak, laden ervan, De bello gallico door Jean Duchesne, Vlaanderen, derde kwart 15e eeuw

Periode: In de veertiende eeuw tot en met het derde kwart van de zestiende eeuw voerden aak-achtige schepen de boventoon op de Rijn, Waal en IJssel. In de 15^e en 16^e eeuw waren de lange afstandscheepen die tussen Keulen en de kust over Rijn en Waal voeren vnl.

Beitelaken. Genoemd naar de voorstevan die de vorm had van een beitel. De Beitelaken werd in eerste instantie in Duitsland en later in Nederland gebouwd

Types:

Er waren velen typen Aken, vaak genoemd naar een herkomst, vaargebied of lading. Zo werd met een Moll-aak een compacte platbodem uit Nijmegen bedoeld die Moll of bier vervoerde. Bij verschillende tollan o.m. in Nijmegen werden beitelcheepen ook wel als Swellis ingeboekt. Blijkbaar leken deze scheepstypen op elkaar. In de 16e eeuw was de Swellis één van de meest voorkomende scheepstypen.

Grootte: Het beitelcheep is een wijdverbreid scheepstype dat in verschillende grootten op de Rijn voer. Het behoorde tot de grotere schepen die voor de lange afstand waren bedoeld. Modelbouwer Tournay vermoed dat de Aken rond 1530 een lengte hadden van 16m, een breedte van 4 m en tot 80 ton konden vervoeren. Op de gravure van Woensam wordt een beitelcheep stroomopwaarts door vijf paarden voortgetrokken.

Vervoer: Voor 1600 bestond de lading vooral uit wijn, maar ook uit hout, (molen-) stenen, kersen, haver. Later werd er ook zout, vis mee vervoerd. In het beitelvormige gedeelte konden gemakkelijk goederen worden verstopt.

Uiterlijk: Met de beitelvorm kon een klap opgevangen worden, bijv bij ijsgang. De wijntransporten uit Keulen konden daarmee vanaf oktober de hele winter doorgang vinden. De grote Aken hadden een vlakke bodem en een rechthoekige dwarsdoorsnede. Overnaadse zijdes, achter samenkomend tegen een verticale steven, voor aansluitend op een brede, rechthoekige, sterk vooroverhellende heve, Hetgeen wil zeggen dat ze niet op steven waren gebouwd. De vroege Aken hadden geen kiel, geen barkhout (dwz smalle dikke plank die om de hele romp loopt) en geen steven. De Beitelaken bezaten een mast, tuigage en zeilen. De mast had een boegsprietzeil en een fok. Hierdoor kon op een kleine ruimte worden gemanoeuvreed. De latere techniek om zeilen met blokken en katrollen te bedienen werd na 1500 in Nederland ontwikkelt. De enkele en dubbele blokken kwamen in de plaats van de ijzeren ringen. Ook in de wanten zaten later geen ijzeren ringen meer maar hardhouten platte schijven met drie gaten. De bodemplanken waren gekromd en werden tot dekhoogte opgetrokken. Ze raakten aan de zijpanelen. Bij verschillende typen Aken varieerden de breedte van het gekromde gedeelte. Tot halverwege de 16^e eeuw bezaten de Aken nog geen zijwaarden, maar hadden aan beide zijden tot 5 roeren en dollen. Het kenmerkende ronde dekselluik zorgde ervoor dat het regenwater eraf kon lopen. Ze werden deels achter de mast, maar grotendeels voor de mast geplaatst, zodat er meerdere luiken waren.

Schippers Nijmegen: Beitelcheepen werden tot het einde van de 15^e eeuw m.n. door Duitse schippers van de Nederrijn gevaren. Namen van Nederlandse beitelcheippers zijn bekend. Uit Nijmegen alleen Jan Allers, beitelcheipper en handelaar in aardewerk te Nijmegen en Culemborg uit de late zestiende eeuw. Op 1 april 1603 voer de weduwe van Culemborgse cheipper Herman Noet, een cheipperse, langs Nijmegen met een Aak geladen met zout.

Bronnen: In Nederland en Duitsland zijn er geen wrakken van Aken, Beitelcheepen uit de 14^e t/m 16^e eeuw bekend, behalve dan in Kessel. Er zijn 11^e eeuwse Aken gevonden in Utrecht, Tiel en Deventer, een 13^e eeuwse in Rotterdam. Schriftelijke bronnen die teruggaan tot 1470 moeten aanwijzingen voor de bouw geven of de bekende houtsnede van Anton Woensam uit Keulen (1531). Er bestaan beschrijvingen en redelijke nauwkeurige modellen.